

ՕՐԱԳԻՐ

**ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՏՆՏԵՍԸ ԵՒ ԲՆԸՆԸ
ԳԻՏԵԼԵԱՅ**

Ժ. ՏԱՐԻ ԹԻԻ 12 .

1852

ՅՈՒՆԻՍԻ 15 .

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ 2 .

Առջի գրքին Համաստեղային ու վերջաբանը ¹ :

Տեսնէ որ հոս բոլոր այս գրքիս և իրեն մասանցը համառօտութիւն մը ընենք . կազմել զմարդը ու զինքը պատրաստել ընկերութեան զանազան պաշտամանցը՝ որոնք որ օր մը աս աշխարհիս վըայ պիտի կատարէ ,

Կազմել զմարդը այս ընդհանուր դաստիարակութեամբս զոր կրնանք արդարապէս մարդկային դաստիարակութիւն անուանել ,

Կազմել զինքը առանձնական դաստիարակութեամբ այն կոչմանը համար՝ որուն որ աստուածային նախախնամութիւնը , իր ընկերութեան մէջ ունեցած աստիճանը , իր հանճարն ու մասնաւոր ախորժակները իրեն կ'առաջնորդեն ,

Կազմել զմարդը , կ'ուզեմ ըսել , այն վսեմ արարածը՝ որ ճոխացեալ է իմացականութեամբ , բանականութեամբ , ու այնպիսի ազատ կամքով մը՝ որ բաւոյն համար եղած է ,

Կազմել զիմացական մարդը , բանը

¹ Տես երես 145 :

գիտցող մարդը, զմարդ հանդերձ իւր
ընդհանուր կարողութիւններովը ու ան-
ձնական յատկութիւններովը, անանկ՝
ինչպէս որ ընկերութիւնն ու կրօնը կը
պահանջեն,

Մէկ խօսքով ՉԻՐԻՍՏՈՆԵԱՅՆ, ու-
րովհետեւ ի սմա ամէն բան կը բովան-
դակի. անանկ որ եթէ մենք չկարե-
նայինք քրիստոնէայ սրտեր կազմել, ու
զանոնք որ ընկերութիւնը մեր ձեռքը
կը յանձնէ վերամբառնալ մինչև ի
քրիստոնէութիւն, մինչև ի սուրբ Լ-
ւետարանը, չէինք կատարել մեր վսեմ
պաշտօնը ինչպէս որ պէտք է:

Լյս է ահա դաստիարակութեան
պաշտօնը, ու ասով զմարդ ընկերու-
թեան յարմար պիտի կազմէ, առանց
փնտաւելու իրեն և կամ ընկերութեանը.
դաստիարակութիւնը ընկերութեան ա-
մէն աստիճանի ալ մարդիկ պիտի հա-
նէ, անանկ մարդիկ որ կատարեալ ըլլան
այն չափով ու այն ընդարձակութեամբ
որ ամէն մէկուն կը վայելէ, որպէս զի
զիրենք անկէց մինչև ի յաւիտենական
կեանս բարձրացնեն:

Հիմա կը հարցնենք. միթէ չափա-
զանցութիւն էր մեր ըսելը թէ դաստիա-
րակութիւնը աստուածային գործ մըն
է, և այնչափ մեծ ու հարկաւոր սե-
պելնիս առանձնականաց ու ընտանեաց
ու ամբողջ ընկերութեան պատուոյն ու
երջանկութեան համար:

Վիտեմ որ մեր այս տեսութիւնը շա-
տերուն զարմանքը պիտի բերէ, և թե-
րևս ոմանց թերահաւատ ծաղըն ալ
շարժէ, այնպիսի դարու մը մէջ որ մինչև
այսօրուան օրս կարծես թէ չէ հասկը-
ցուած դաստիարակութեան յարգը. ու
թերևս աս մեր ըսածներն ալ պարապ
ու այնպիսի տեսութեան մտածութիւն
մը պիտի համարի՝ որ անկարելի է ար-
դեամբք կատարելը:

Իայց չէ, անանկ չէ. հոս տեղս կը
համարձակիմ իմ մտածմունքս ազատ
համարձակ մերկանալու. իմ այս տե-
սութիւնս՝ պարապ քեռ-իւն չէ չէ:
Սպան զի միայն այս տեսութիւնս ի
գործ դրուելով՝ բոլոր Լսրոպայ քաղա-

քականութեան այն բարձր աստիճանը
եւաւ, ու թէ որ Վաղղիա երկար ատեն՝
քաղաքականութեամբ ծաղկեալ Լսրո-
պայի մը՝ նոր ազգաց գլուխը անցած ա-
նոնց թագուհին եղաւ՝ այս գեղեցիկ և
միանգամայն զօրաւոր դաստիարակու-
թեանն ընդունեցաւ այն փառքը:

Չէ, ոչ երբեք ասիկայ պարապ տե-
սութիւն մըն է, և կամ այնպիսի մտա-
ծութիւն մը որ ի գործ դնելու անկա-
րելի ըլլայ: Գատաբերան կը գուրցեմ.
ամօթ ու վայ մանկութեան այն դաս-
տիարակաց որ ասանկ կը մտածեն:

Լյս տխրատեսիլ աշխարհիս վրայ ա-
րարած մը կայ, և մինչ ի կատարած աշ-
խարհիս վրայ պիտի ըլլայ, արարած մը
արժանաւոր այս տեսութեանս բարձրու-
թեանը, արժանի այն մեծարանաց՝ որ
այս տեսութիւնը կը մատուցանէ անոր
գոյութեան մեծութեանը պատճառաւ:
Եւ թէ որ իրաւցընէ անկարելի ըլլար
այս տեսութիւնը արդեամբք կատարե-
լը՝ ալ պէտք էր որ յոյսերնիս մարդու-
թեան, հայրենեաց, ընտանեաց ու մեր
վրայէն վերցընենք, ու ինչուան Լստու-
ծոյ ու իրեննախաինամութեան վրայէն
ալ յոյսերնիս կտրենք:

Սվ մանկութեան դաստիարակներ,
թէ որ այս բաներուս մինչև հիմա ին-
լուրնիդ չէ հասած, չըլլայ թէ տղայա-
կան ու հպարտ արհամարհութեամբ
մը ըսածներուս մտիկ ընէք. չէք զիտեր
թէ ինչ բանի վրայ է մեր խնդիրը և
թէ ինչ մեծ բան է ձեզի յանձնուածը:
Չեզի յանձնուած է մարդկային ազգը,
մարդս ու իրեն զաւկրները, որ միան-
գամայն և որդիք Լստուծոյ են. տեսէք
ուրեմն թէ ինչ է ձեր ձեռքը յանձ-
նուածը:

Չէ, և դարձեալ չէ, ասիկայ ար-
դեամբք ի գործ չդրուելու մտածու-
թիւն մը չէ: Ի՛նչ որ աս աշխարհիս
վրայ այն արարածոյն շառաւիղը կը
գտնուի՝ որուն համար որ Լստուած ը-
սաւ ընէնք՝ զմարդ ըստ մեր պատկերին և ըստ
մեր նմանութեանը, մարդուս դաստիարա-
կութիւնը միշտ պիտի ըլլայ ամէն գործ-
քէ մեծ գործ մը, սրբազան ու նախա-

խնամական գործ մը , աստուածային գործ մը , քահանայագործութիւն մը :

Վանի որ այս աշխարհիս վրայ գրտնուի այն բանական արարածներէն մէկը՝ որոնք որ Մատուած ըրաւ ընդունակ գիտութեան և իմաստութեան , ընդունակ ճշմարտութեան ու լուսոյ , ընդունակ երեւակայութեան ու յիշողութեան , ընդունակ ուսմանց և հանճարոյ , միշտ գեղեցիկ , միշտ արժանաւոր , միշտ աստուածային բան մը պիտի ըլլայ դաստիարակութեան վրայ աշխատելը , այն պիտի ազնուական արարածին մտաւորական բարձրութեանը վրայ աշխատելը :

Վանի որ աշխարհիս վրայ մարդկային սիրտ մը , խիղճ՝ մը , բնաւորութեան նկարագիր մը կամք մը գտնուի՝ գեղեցիկ արժանաւոր ու աստուածային բան մը պիտի ըլլայ կազմել զանոնք՝ ի սէր ճշմարտին ու համեստին . յափշտակել մըտքերնին այն ամենայն բանի որ ազնուական է , բարձր ու արիական , ու բորբոքել ի սուրբ ցանկութիւն այն ամենայն բանի որ մեծ է ու վսեմ :

Մի , քանի որ աշխարհիս վրայ գրտնուի որդի մարդոյ մը լցեալ այն աստուածային շնչով որ զինքը թագաւոր կարգեց արարածոց ու անմահ պատկեր Մատուծոյ կենդանւոյ , պէտք է որ հրահանգուի ի ծանօթութիւն ու ի սէր իւր բարձր վախճանին . ու այս մեծ դաստիարակութեանս ձեռքովը՝ որուն տեսութիւնը զքեզ կ'ապշեցընէ , իր վախճանին հասնելու համար պէտք է որ հաստատուի իր անգուգական կարողութեանց ամբողջութեանը , զօրութեանը , լըութեանը ու կարողութեանը մէջ :

Վանի որ աշխարհիս վրայ գտնուի անոնցմէ մէկը որոնք որ յայտնապէս ստեղծեց Մատուած , որպէս զի ուսմանց ձեռքովը ու բնական և գերբնական բաներուն սիրովը՝ արարածոց կեդրոնը ըլլան , ու երկնից գեղեցկութեանը վրայ ապշի , միշտ գեղեցիկ բան պիտի ըլլայ իրեն սորվեցընելը թէ ինչ ջանքով , որպիսի ուսմամբ , ինչպիսի մտաւոր ,

բարոյական ու կրօնական վերացմամբ ինքը գերազանց պիտի ըլլայ քան զայն ամենայն որ Մատուած իրեն մտապը տեսութեանը ու հետաքննութեանը դիմաց դրեր է . գեղեցիկ պիտի ըլլայ իրեն սորվեցընելը թէ ինչպիսի զարմանալի գիտութեամբք այն անըմբռնելի կետէն , որ երկրիս վրայ ինք բռնած է կրնայ ամէն բանին հասնիլ մինչև իր իշխանութեանը ծայրը . քննել բնութեան աւելի վսեմ խորհուրդները , երկընքին անբաւ տարածութեանը ճիշդ չափն առնուլ , թափանցել մինչև երկրիս խորին անդունդները ու հոն տեղի ծածկուած գանձերը դուրս հանել . ամենայն բանի վրայ մտածութիւնը տարածել , սկսեալ դաշտի ծաղիկներէն ու խոտերէն , որոնց կեանքը մէկ օր մըն է միայն , բայց մեռնելէն առաջ խոնարհաբար իրեն կը յայտնեն իրենց անուշը , իրենց ցեղը , իրենց յատկութիւններն ու զօրութիւնը , մինչև արեւը՝ որ զդարերը կը չափէ , և այս լուսապայծառ աստղն որ կուրօրէն իր ընթացքը կը կատարէ , ինքը իւր աչուրներովը տիեզերաց անհուն ասպարիզին մէջ անոր ետեւէն կ'երթայ :

Վանի որ աշխարհիս վրայ որդի մարդոյ մը գտնուի , գեղեցիկ ու արժանաւոր բան պիտի ըլլայ իրեն սորվեցընելը մասնաւորապէս թէ միայն գիտութեանց՝ առաքինութեան հետ , դպրութեանց՝ իմաստութեան հետ , ուսմանց՝ հաւատքին հետ , ու արուեստից՝ կրօնից հետ ունեցած ազնուական միաբանութեամբը իր ունեցած կարողութիւնները կրնայ հանճարոյն բարձր կարողութեանը աստիճանը հասցընել . այն կարողութեանը որով որ մարդուս հոգին իր մէկ մտածութեամբը միայն բոլոր տիեզերքը կը բովանդակէ , անոր վերջին սահմանը կեցած , ու առանց ամենաին այլայլելու անդր քան զայն իր դիտողութիւնը կը ձգէ . այն գրեթէ աստուածային ներգործութիւն մը ունեցող կարողութեանը , որ կը խոյանայ երկնից վերին բարձրութիւնը , ու արշաւասոյր կ'իջնայ մինչև ի յատակս անդնդոց . որ

պատմութեան հզօր հայեցողածովը, կիշխէ ու կը տիրէ բոլոր դարերուն վրայ, կը քննէ ու կը դատէ ներկայ դարը՝ որ իր անցաւոր կենացը չափն է, ու առանց վախի կ'ընկղմի անսահման ապագային դարուց մէջը:

Ինչպէս որ աս աշխարհքս գտնուի ան հոգիներէն մէկը որոնց Բստուած այն պիտի մեծութիւն մը տուաւ որ ժամանակին յետին սահմանը հասնէին ետքն ալ՝ դեռ չեն յուսահատիր ոչ իրենց վըրայ, ոչ ժամանակին վրայ, ոչ աշխարհիս վրայ՝ որ իրենց ետեւէն կը լմննայ ու կը կործանի, միշտ արժանաւոր, միշտ գեղեցիկ ու միշտ աստուածային բան պիտի ըլլայ իրեն սորվեցընելը թէ ինչ պիտի հաւատքով, ինչպիսի յուսով պիտի դէպ 'ի յաւիտենակութիւնը դիմէ:

Եւ որովհետեւ եպիսկոպոսի մը թոյլ տրուած է բարձրաբարբառ քարոզելու թէ ինչուան ուր կը հասնի քրիստոնէական դաստիարակութեան բարձրութիւնը, կը համարձակիմ ըսելու որ դաստիարակութեան միայն շնորհեալ է յայտնելու տղոց, զորոնք որ կը կրթէ, դեռ այն պզտի հասակին մէջ թէ երկինքէն վար ինկած ըլլալով՝ ինչպէս քրիստոնէայք կրնան դարձեալ անոր ուղիղ ճամբան գտնել, ու իրենց աշխատանքովը նոյն փառքը շահիլ: Եւ որ ուրեմն քրիստոնէական դաստիարակութեան կ'իյնայ քիչ քիչ իր աշակերտացը սորվեցընելը թէ բոլոր աշխարհքս ուրիշ մըն է, պիտի գիտնան արհամարհել զաշխարհք. և որչափ աւելի կենաց մէջ առաջ երթան, այնչափ աւելի թըշուառ պիտի ըլլան ու նեղութիւն պիտի քաշեն աս ստորին աշխարհքիս մէջ որ զիրենք գերած է, և թէ որ կը փափագին երջանկութեան ծարաւը մարել, որ իրենց բնութեանը հիմն է ու հոգւոյն անսահման ցանկութիւնը, միայն աւետարանական շնորհաց սեղանոյն առջև կրնան այնպիսի թուեր գտնել՝ որոնցմով կարենան թուիլ հեռանալ այն բաներէն որ իրենց համար անարգ ու անպիտան թաղաւորութիւն մըն է, ու հասնիլ մինչև երկնից անտեսանելի գա-

ւառները, ուր աներկուանալի իրաւունքով կրնան պահանջել որ ժառանգեն զԲստուած ինքնին, ու յաւիտենակաւ նուրբեան պայծառութեան ու զուարճութեանցը մէջ իրեն հետ միանան:

Եւ թէ որ աս դարուս մարդիկներէն դեռ կը գտուին այնպիսիներ ալ որ աս մտածութիւնն ալ չափազանց բարձր սեպեն, ներեն ինձի իրենց ըսելու թէ երկայն ատեն ձեռքարուն որդիքն եղած են, այս է պատճառը. այն դարուն՝ որ իր ամբարիշտ թեթեւութեամբ որ չափ աստուածային մեծվայելութիւնը թշնամանեց՝ այնչափ աւելի մարդկային բնութեան արժանաւորութիւնը անգիտացաւ. այն դարուն կ'ըսեմ որուն դաստիարակութեան կանոնները հիմն 'ի վեր տապալեցին բոլոր ընկերական ու կրօնական կարգը, ու ամէն իշխանութիւն և մեծարանք:

Իայց այն սերունդը որ հիմա երթալով կրթութիւն կ'առնու բացէ 'ի բաց մերժեց այն անարգ վարդապետութիւնները և այն թանձր փիլիսոփայութեան ուսմունքները: Եւ ես ամենայն կերպով կը յուսամ որ մեր մէջը ոչ երբեք պիտի պակսին այնպիսի վեհանք մտքեր, ու վսեմ հոգիներ, որոնց համար աս գեղեցիկ տեսութիւնը ոչ երբեք պարապ բան մը պիտի սեպուի, և ոչ այս բարձր մտածութիւնը անկարելի արդեամբք 'ի գործ դնելու, որոնք որ մէկ խօսքով, ըմբռնեն պիտի թէ ինչ ըսել է ՏՂԱՅՆ, և թէ ինչ մեծարանք պէտք է որ ունենանք իրեն բնութեան յարգին վրայ:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս մը հարստութեան աղբիւրները որոնք են. և մեր ազգը ասոնցմէ զորոնք կրնայ ունենալ կամ 'ե ունի: